

OSMANLI DÖNEMİNDE ÇORUM
SEMPOZYUMU
(TEBLİĞLER-MÜZAKERELER)
ÇORUM 01-03 EKİM 2004

Çorum, 2006

HIDIRLIK KÜLTÜRÜ VE ÇORUM HIDIRLIK ÖRNEĞİ

Yard. Doç. Dr. Ahmet SEZİKLİ

İslam toplumlarında Hıdırlık kültürü halk inançları manzumesinin ürünüdür. Hıdırlık kültürünün kaynağını da Hızır-İlyas kültü oluşturmaktadır.

Hızır İlyas kültü Kuran-ı Kerim’de geçen Hz Musa ve Hızır kıssasına dayanır.¹ Buhari ve Müslim’deki konu ile ilgili hadisler Kuran-ı Kerim’de geçen Hz Musa ve Hızır olayının izahı durumundadır.² Bu konuya tefsir kitapları ve hadis şerhlerinde çok yer verilir. Tarih kaynaklarından, Abbasiler zamanında yazılmaya başlanan Vakây’î namelerde insanlık tarihi ve dünya tarihinin kısa bir kronolojisi çizilirken Hz. Musa devrinde Hızır konusuna, ayrıca Hızır ve İlyas’a ait rivayetlere yer verilir.³ Peygamberler tarihi kitaplarında da Hızır İlyas konusunda da pek çok rivayete rastlanmaktadır.⁴

Hızır kıssasını şöyle özetleyebiliriz. Kıssada, Hz Musa bir gün hadislerde adı Yuşa b. Nun olarak geçen bir gençle yolculuğa çıkar. Yolculuğun sebebi kendisine sorulan yeryüzündeki en alim kişinin kim olduğu sorusuna yine kendisinin olduğu cevabını vermesi üzerine Cenabı Hak kendisinden daha alim Hızır diye bir kulu bulunduğunu, gidip onunla görüşmesi gerektiğini ve O’nu nerede bulacağını vahiy etmiş olmasıdır. İşte bu yolculuğun sebebi budur.⁵ Bu buluşma mevkii iki denizin birleştiği yerdir. Hz Musa yanındaki genç arkadaşı ile yola çıkarak uzun süre birlikte yürürler ve bir kayanın dibinde oturup dinlenirler. Oradan tekrar yola koyulurlar yolda acıktıkları zaman Hz Musa azık olarak aldıklarını çıkarıp hazırlamasını ister. Fakat, bu tuzlanmış balık daha önce konakladıkları kayanın dibinde canlanıp suya atlamıştır. Fakat genç bu olayı Hz Musa’ya söylemeyi unutmuştur. Şimdi, sofraya hazırlanacağı zaman hatırına gelince, Hz Musa’ya balığın canlanıp suya atladığını söyler. Hz Musa, İşte bizim gitmek istediğimiz yer orasıdır der ve derhal izlerinin üstüne geri dönerler. Oraya vardıklarında yeşil bir örtüye bürünmüş yatmakta olan birisi ile karşılaşır. İşte bu kişi Hızır’dır. Hz Musa O’na selam verip, kendisini tanıtır; ilim öğrenmek istediğini, bu konuda yardımcı olmasını ister. Bundan sonra Hz Musa, Hızır’la birlikte Kehf suresinde anlatılan yolculuğa çıkarlar.

Tasavvufi eserlerde Hızır, Hz. Musa’nın mürşidi ve manevi kılavuzu konumunda gösterilmiştir. IX. yüzyıldan itibaren tasavvufi eserlerde, geçen “Ricalül Gayb” deyiimiyle anılan sistemin içine Hızır ve Hz Musa hadisesinin yerleştirildiğini görüyoruz. Bu sistem bir piramide benzetilecek olursa, piramidin tepesinde

¹ Bk. KEHF Suresi, 18/60-82

² Muhammed b. İsmail el-Buhari, (öl. 256/869) Sahihü-l Buhari, İst, 1992, Çağrı Yay. IV, 126-129
Müslim b. Haccac el-Kuşeyri (öl 261/875), sahihü-l Müslim, 1-III, İst, 1992, Çağrı Yay, II, 1847-1853

³ Ocak, Ahmet Yaşar, İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Ankara 1985, 31-32

⁴ Ocak, Ahmet Yaşar, age, 32-33

⁵ Buhari, Sahih, IV, 126-129

kutup bulunur. Ondan sonra ise giderek sayıları artan, İmaman, evlad, abdal, nukaba nuceba, ahyar adında Kutbun emrinde bulunan diğer veliler yer alıyordu. Hepsi birlikte gayb erenleri adıyla anılan bu sistemin içinde Hızır a.s Abdal'ın reisi olarak tanınmıştır. Ve Nakibül Evliya (Veliler'in nakibi) diye nitelendirilmiştir.⁶ Bu olay Şeyh-Mürî ilişkisinin şekillenmesine örnek teşkil etmiş⁷ Hızırın fonksiyonlarını şeyhin üstlendiği görülmüştür. Evliya menâkıpnamelerinde Veli kulların Hızır ile görüşmeleri, konuşmaları yer almıştır.⁸ Hz. Musa ve Hızır kıssasının tasavvufi yorumlarını ihtiva eden risaleler yayınlanmıştır. Hızır'ın ölümsüzlüğü sembolize ettiği rivayeti de vardır. şöyle ki: "Tasavvuf kaynaklarında Hızır'ın insan üstü kabiliyetlerle tanımlandığını müşahade ederiz. Hızır'ın kerametleri arasında zikredilenlerden bazıları şunlardır: "İhtiyar, genç, yaşlı çocuk şeklinde ortaya çıkabilir. Kuş ve tavşana varıncaya kadar çeşitli hayvan biçimlerine girebilir. Göz yumup açınca ya kadar çok uzak mesafeleri aşabilir. Yardıma ihtiyaç duyulduğu zaman umulmadık bir anda görünür, ve işini bitirir, bitirmez aniden kaybolur. Tabiattaki varlıkları kendi emrine alabilir. Ölü insanları diriltme yeteneği verilmiştir. Hava'da durup, yürüyebilir, havada ve boşlukta dolaşabilir."⁹

Bütün bunların yanında edebiyat kaynaklarında, divanlarda, destanlarda, halk hikayelerinde halk arasında şifahi olarak dolaşan Hızır-İlyas'a ait menkıbelerde efsanevi rivayetlerde Hızır ve İlyas konusu geniş olarak yer almıştır. Diğer taraftan Hızır – İlyas kültürünün folklor ile oluşarak halk arasında belli günlerde icra edilen çeşitli merasim, uğurlama, dua etme yeri topluca ibadet ve niyazda bulunulan yer ihtiyacını karşılamak üzere İslam toplumlarında hıdırlık mevkileri oluşmuştur. Bu yerlerde Hızır'ın görüldüğüne inanılır. Halk Mayıs ayının altısında senede bir defa bu günde burada toplanır, baharın yeşilliğinde Hızır'a rastlanılacağına inanılır. Onun için bu güne "Hıdırellez" Hızırın görüldüğüne inanılan bu yerlere de "Hıdırlık" adı verilmiştir. Bütün İslam aleminde olduğu gibi Anadolu'da da Hıdırlık ve Hızır adını taşıyan pek çok cami, tekke, ziyaret yeri, türbe mezarlık dağ mesire yeri akarsu köy ve mahalle vardır. Hızır'ın uğradığına inanılan bazı şehir, kale ve cami kapılarına Hızır kapısı denilmiştir.¹⁰ İşte Çorum Hıdırlık Mevki de bunlardan biridir.

Hıdırlıkla ilgili bu kısa girişten sonra Osmanlı tarihinin birinci derecedeki kaynakları olan Çorum tapu tahrir defterleri, Çorum şeriye mahkeme sicilleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerindeki vakıf defterleri ile bu konuda yapılmış olan yerli ve yabancı araştırmacıların çalışmalarına dayanarak Çorum Hıdırlığı hakkında bilgiler vermek istiyoruz.

⁶ Oğuz, Muhammed İhsan, Ricalül Gayb Risalesi, basılmadı. Ocak, Ahmet Yaşar, age, 83

⁷ Ocak, Ahmet Yaşar, age, 36

⁸ bkz Ocak, Ahmet Yaşar, age, 37

⁹ bkz Ocak, Ahmet Yaşar, age, 37

¹⁰ Uludağ Süleyman, Hızır md ,TDVİA, İstanbul, 1998,c.17,411.

Çorum merkeze on beş dakikalık mesafede, Çorum'un batısında yüksek bir tepe halinde bulunan Hıdırlık mevkiinde üç önemli zatın kabirlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bunlardan birisi Süheyb İbn'i Sinan-ı Rumi, ikincisi Ubeyd Gazi, üçüncüsü de Kereb'i Gazi 'dir. Bu üç zatın kabirleri üzerine ilk önce Selçuklu hükümdarları tarafından türbe inşa ettirilmiş ve bir zaviye ve cami tesis edilmiş ayrıca ziyarette gelenlere yemek vermek ve konaklamak için Karaca köy civarında bir kısım arazi vakfedilmiştir.¹¹

Osmanlılar zamanında Osmanlı hass-ı hümayun hasılatından elli kile zahire, o zamanın parasıyla aylık üç yüz kuruş ile Türbedarlık görevi tahsis edilmiştir. Anadolu'da Süheyb-i Rumi adına yapılan vakıflar sadece Çorumda bulunmaktadır. Hıdırlık da suheyb-i Rûmî adına yapılmış bulunan türbenin bu türbeyeye zaviye ilavesinin türbedar tayin edilmesinin Osmanlı kaynaklarında bu yapıların adının türbe olarak zikredilmesinin¹² Suheyb-i Rûmî'nin Çorum ile alakasını güçlendiren önemli ip uçlarıdır. Ayrıca Suheyb ve Rûmî gibi nadir olan isimlere Çorum'da sıkça rastlanması Çorum halkının bu tarihi şahsiyetlere sahip çıktığının ifadesi olarak görmek mümkündür.¹³

HIDIRLIK CAMİİ VE KÜLLİYESİ

Hıdırlık'ta Suheyb'i Rûmî camii bitişiğinde onun adına bir zaviye yaptırılmıştır. Bu zaviyenin varlığını 984/1576 senesinde Hacı Fethüddin Derviş Mahmut İsminde birinin Zaviyedar olarak tayin edilmesinden öğrenmekteyiz. Bu Zâviye için Sultan II. Selim tarafından Hıdırlık bölgesindeki tarlaların gelirlerinin büyük bir kısmı buraya vakfedilmiştir.¹⁴

Osmanlı dönemi türbedarlarından Abbas Efendi'nin (ö.1963) beyanına göre bugün mevcut bulunan cami ve türbe yapıları 19.yy son çeyreğinde inşa edilmiştir. Daha önce cami ve türbe basit şekilde bir arada ahşap bir yapı imiş. H.1290 tarihinden önce Plevne müdafii Osman Paşanın yakını olan Abbas Efendi'nin Dayısı Ömer Pehlivan Hacı Hasan Paşanın delaletleri ile padişah II. Abdülhamit'ten Hıdırlık ve çevresinin imarı için yardım istemişti. Padişah da hazine-i hassadan olmak üzere çifteler çiftliği hasılatından Çorum'a 90 bin kuruş göndermiş Kara Bayraktaroğlu Hacı Ağa başkanlığında 8 kişilik bir heyet kurulmuş caminin ve bitişiğindeki türbenin yeniden inşasına başlanmıştır. İlk gelen para yetmediği için tekrar İstanbul'a arz edilmiş bu arada Hacı Ömer Efendi vefat ettiği için yerine yeğeni ve damadı Şeyh Abbas Efendi İstanbul'a yardım talep etmek üzere gönde-

¹¹ Ali İzzet Efendi, Tezkire-i Makamat, ts, 6

¹² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 2/1 (224) sıra, 1132-1134 ; Çorum Şer'iyye Mahkeme Sicilleri, D.XVI s. 493-494

¹³ Kamil Şahin, Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum sempozyum Tebliğleri "Ashab'ı Kiram'dan Suheyb'i Rumi Hazretlerinin Çorum'da Adına Yapılan Vakıflar", Ankara, 1991, , 222

¹⁴ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi , Defter-i Evkâf-ı Rûm, 583, vr. 132; Çorum Mufassal Defter, 38 vr. 20 Vakıflar Arşivi Anadolu Tafsil 229, 18, 187

rilmiştir. Yine Hacı Hasan Paşa delaleti ile Hazine-i Hassadan 80 bin kuruş temin edilmiş, böylece camii ve yanındaki türbe inşaatı bitmiştir. Yalnız caminin kapı minber mihrap ve kürsüleri eksik kalmış bu eksikler de mahallen ikmal edilmeye çalışılmıştır. Kapı ve ahşap aksamı Hacı Usta isimli bir hayır sever tarafından yapılmıştır. Mermer aksamı teşkil eden minber, mihrap ve kürsünün malzemesi Sağ Pazar,Taypi köylerinden getirilen mermerlerle Ateş'in Mustafa Efendi adında bir usta tarafından yapılmıştır. Caminin mihrap üstündeki pencerede yazılı 1307 tarihi vardır ki bu tarih caminin yapılış tarihini göstermektedir. Minber üzerinde ise 1308 tarihi vardır ki bu da minber ve öteki mermer aksamın yapıldığı tarihi gösterir. Minber, mihrap ve kürsüde bulunan altın yaldızlar Hacı Hasan Paşa tarafından gönderilerek hediye edilmiştir. Caminin resmi açılışı 1307 tarihinde yapılmıştır. Hıdırlık caminin adı Suheyb-i Rûmi camisidir. Daha sonra Hıdırlık camii diye anılmaya başlanmıştır. Cami, Hıdırlık mevkiinin en yüksek tepesine inşa edilmiştir. Caminin kuzeyinde bir şadırvan bulunmaktadır. caminin planı iki katlı ve iki bölümlüdür. Doğu tarafında ibadethane mihrap, minber, mahfel, çardak bulunmaktadır. Batı tarafta ise alt katta türbedar dairesi vardır. Üst kata çıkıldığında büyük bir son cemaat mahalli ile camiye ve türbelere giriş vardır. Türbeler caminin batı tarafında olup camiden türbeye geçiş kapatılmıştır. Türbede Süheyb-i Rumi Hazretleri ile Ubeyd Gazi türbesi bulunmaktadır. Cami ve türbe kubbe ile kapatılmıştır. Caminin doğu tarafında bir şerefeli minare bulunmaktadır. Hıdırlık Camiinin kuzey batısında daha önceleri bir zaviye bulunduğu, bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Tapu kadastro arşivlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre 984/1576 senesinde Hacı Fethuddinoğlu Derviş Mehmet isminde birisi buraya zaviyedar olarak tayin edilmiştir. Zamanın Padişahı II. Selim'de Hıdırlık bölgesindeki tarlaların gelirinin büyük bir bölümünün buraya vakfedilmesini sağlamıştır. Ayrıca, Çorum'un Karacaköy, Kavak, Hatip gibi bir çok yerlerde bu caminin zaviyesi adına vakıflar yapılmıştır. Zaviyenin işlevi 1925 yılına kadar devam etmiştir.

Çorumda Hıdırlık mevkiini Hızır'dan sonra önemli kılan Peygamberimizin ashabından olan Suheyb-i Rumi Hazretlerinin türbesi bulunmasıdır. Suheyb-i Rumi aslen Musul'da doğmuş, çocuk yaşlarda Mekke'ye gelmiş ve Hz. Peygambere ilk iman edenlerden 37. mü'min olarak bilinmektedir. Mekke'den Medine'ye peygamberimizle aynı zamanda Hicret etmiş, peygamberimizin katıldığı bütün savaşlara katılmıştır. Süheyb-i Rumi'nin hayatı hakkında kaynaklarda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Onun 73 yaşında hicretin 38. yılında Medine de vefat ettiği ve Baki mezarlığında metfun olduğu¹⁵ yazıldığı gibi başta Gelibolulu Mustafa Ali olmak üzere¹⁶ bazı tarihçiler ise onun Çorum'da metfun olduğunu yazmaktadır. Çorumda Süheybi Rumi'nin kabrinin bulunduğu inancı çok eskilere dayanır. Selçuklu sultanları Süheybi Rumi adına türbe yaptırmışlardır. Osmanlılar zamanında da bu

¹⁵ M. Asım Köksal, İslam Tarihi, Mekke Devri, İst, 1989, c.3, 246-247

¹⁶ Mustafa Ali, Kün'hül Ahbar, c.3 sh. 255-256

önemli sahabinin kabrinin bulunduğu kabul edilen yer zaviyeler ve vakfiyelerle teşyi edilmiştir.

Bu türbede adı geçen Ubeyd Gazi de Muaviye zamanında İstanbul'un fethi için Kerebi Gazi ve Süheyb-i Rumi ile birlikte orduya katılmış. Daha İstanbul'a varmadan şehit düştüğü rivayet edilmektedir.¹⁷

Hıdırlık Camiinin batı tarafında bir kuyu, kuyunun güney tarafında ise Kereb-i Gazi ye ait bir türbe bulunur, türbeye bir eyvanla girilir. İçerde Kereb-i gaziye ait sanduka bulunmaktadır. Türbeye giriş kısmının solunda Hıdırlık külliyesinin son türbedarı Abbas Külahi'nin kabri vardır.

Asıl künyesi Ebu Sevr Amr b. Madı Kerib b. Abdillahi ez' Zübeydi olan Kerebi Gazi aslen Yemenlidir. Hicretin onuncu yılında Medine'ye gelerek Müslüman olmuştur. Hz Ebubekir döneminde Suriye'nin fethinde görevlendirildi. Yermuk savaşında bulundu, bir gözünü kaybetti. Hz. Ömer devrinde Sa'd b. Ebi Vakkas ile Irak fethine katıldı. Hz Ömer Sad'a yazdığı bir mektupta 2000 kişiye bedel iki kişi gönderdiğini bunlardan faydalanmasını ve onlarla istişare etmesini bildirmiştir. Bu kişilerden birisi Amr bin Ma'dı Kerb dir. Yiğitliğinden dolayı ona Arap cengaveri adı verilmiştir. Aynı zamanda iyi bir şair olan Kereb-i Gazinin şiirleri divan-ı Amr b. Madı Kerib adıyla toplanarak Bağdatta yayınlanmıştır.¹⁸(1970)

Kereb-i Gazi Türbesi'nin giriş eyvanının sol tarafında Abbas Külahinin kabri bulunmaktadır. Abbas Külahi hicri 1289 doğumludur..Babası Süleyman Efendi de Darende'nin Hıdırlık mahallesi sakinlerindendir ve orada türbesi mevcuttur. Annesi Yıldızeli kazasındandır. İlk tahsilini Sivas'ta Gök Medrese de yapmıştır. Amcası Hasan Ömer Efendi'nin İstanbul seyahatinden dönerken Çorum'da ikameti arzu edilmiş ve Ulu cami'de İlmi kıraat ve ilmi vücuh okutmak üzere görevlendirilmiştir. Aynı zamanda Hacı Ömer Efendi'ye Hıdırlığın imamlık ve hatipliği görevi de verilmiştir.Abbas Efendi genç yaşta amcasının damadı olarak ikamet etmeye başlamıştır. Abbas efendi o dönemde Çorum'un bilinen hocalarından Hacı Recep Hoca, Enbiya Hoca, Seydim Hoca gibi zatlardan ders almış, arada bir İstanbul'a giderek de Hafız Reşit Efendi'den ders almıştır. Amcası Hacı Ömer Efendi'nin 1305'de vefat etmesi üzerine İmam Hatiplik ve zaviyedarlık görevini üstlenmiştir. Abbas Külahi Efendi 1316 yılında Mecîdî Nişanı, 1317'de de Osmanî Nişanı ile ödüllendirilmiş. Ayrıca Nakibül Eşraflık rütbesi de kendisine tevcih edilmiştir.

Çorum Osmanlıların başlangıcından beri sancak merkezi iken H.1275-1280 tarihlerinde vilayet teşkilatları yeniden düzenlendiği sıralarda kaza merkezi yapılarak Yozgat'a bağlanmıştır. Abbas Külahi ve Çorum'un ileri gelenlerinin gayretleri saray nezdinde yaptıkları teşebbüs, sonuç vermiş 1310 yılında Çorum sancak merkezi olmuştur. 1313 yılında Osmanlıların Yunanlılara harp ilan ettiği sırada Abbas

¹⁷ Sabuncuoğlu M. İhsan Çorum Tarihine Ait Derlemelerim,Ankara,1972c.1 sh 45-72

¹⁸ Sezikli Hacı Ahmet, Amr b. Ma'dı Kerb mad, TDVİA,,c.III,88 İstanbul 1991

efendi 40 gönüllü atlı ile Çorum'u temsilen bu savaşa katılmıştır. Ayrıca Dimetoka savaşına katılan Çorum taburu savaştan sonra Çorum'a dönerken Hıdırlık dergahı için ipek ve sırma işlemeli üç sancak getiriyorlar. Birinci Cihan Harbinin başlangıç günlerinde Van'da çıkan Ermeni isyanını bastırmak üzere Şeyh Abbas efendi sancığı çekip 20 kadar gönüllü ile yola çıkar. Bu hadise Van'da memnuniyetle karşılanmış Çorum'lular Van'lıları Ermenilerin ellerinden kurtardı diye takdirlerini bildirmişlerdir.

Birinci cihan harbinde milli mücadelenin başlangıcında memleketin savunması için elinden geleni yapan Abbas Külâhi Alaca'nın asiler tarafından işgali sırasında Çorum savunmasında önemli yararlılıklar gösteriyor. Ayrıca Garb cephesine 35 deve ve 4 çift atlı arabası ile Ankara hatta Polatlıya kadar cephane ve diğer askeri levazımatı temin edip göndermiştir. Abbas Külâhinin bu faaliyetleri 8 Nisan 1338 tarihinden itibaren tutulan nakliyat defterlerinde resmen görülmektedir. kendisine verilen beratlarda (Çorumda Suheyb bin Sinan Rumi Hazretleri postnişin ve zaviyada) diye anılan Abbas Külâhi Efendi 1963 yılında 90 yaşlarında vefat etmiştir¹⁹

Kereb-i Gazi türbesinin doğusuna bitişik kârgir bir türbede Yusuf Bahri Efendi medfundur. Bu türbe Yusuf Bahri Efendi'nin talebelerinden Derviş Mehmet paşa tarafından yaptırılmıştır. (H.1246)

Aslen Vezirköprü'ü olan Yusuf Bahri Efendi Çoruma Süleyman Feyzi Paşa tarafından yaptırılan Feyziye medresesine müderris olarak gelmiştir. Daha sonra Seydimzadelerden bir kızla evlenerek Çoruma yerleşmiştir. Çorum'da bir çok talebe yetiştirmiştir. Çorum kütüphanesinde telif ve istinsah olarak bir çok esere imza atmıştır. Kitapları bugün Hasan paşa kütüphanesinde bulunmaktadır.²⁰ Hıdırlıkta caminin güneyinde ahşap türbelerden bir tanesi de Beyler Çelebi Türbesi idi. Zamanın belediye başkanı Hamit Duran zamanında Çerkez Şeyhi Hacı Ömer Efendi'nin Türbesi ile Beyler Çelebi Türbesi birleştirilerek mimari tarzı yeni olan bir türbe inşa ettirilmiştir. İslam yapı tarzlarına uymayan bu yeni türbe uzun zaman Çorum halkı tarafından yadırganmıştır.

Bu türbede medfun bulunan Hacı Çelebi oğlu Beyler Çelebi, Osmancık'ta bir cami bir medrese zaviye ve bir dergah yaptırmıştır. Vasiyeti üzerine Süheyb-i Rumi Türbesinin güneyine defnedilmiştir. Beyler Çelebi Süheybi Rumi'nin Türbelerini yeniden inşa ettirmiş, konaklıyanlar ve ziyaretçilere dağıtılması için Buğdüz, Horasan, Kılıçören ve Burun köylerini vakfetmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Osmancık'taki Beyler camii ile Çorumdaki bey camii (Muzafferüddin Paşa camii)'nden söz etmektedir.²¹

¹⁹ Sabuncuoğlu M. İhsan, age, 45-50

²⁰ Sabuncuoğlu M. İhsan, age, 56, vd

²¹ Hüseyin Hüsamettin, Amasya Tarihi, c III, 70

Hıdırlıkta, cami güneyindeki türbede yatan zatlardan biriside Çerkez Şeyhi adıyla bilinen Şeyh Hacı Ömer Efendi'dir: Şeyh Hacı Ömer efendi 1293 Rus harbinde Kafkasya'dan dedesi Absal Bey'le ayrılmış bir süre Erzurum'un Hasan Kale ilçesinde kaldıktan sonra İstanbul'a gitmişlerdir. İstanbul'da onbir sene hem medrese tahsili görmüş hemde Eyyüp Sultan'da medfun bulunan Nakşibendi şeyhi Mehmet Nuri Efendinin dergahında hizmet ederek icazet almıştır. Hac görevini de eda ettikten sonra 1307 yılında Çorum'a gelerek Nakşibendi dergahını açmış 1340 yılına kadar 33 yıl şeyhlik yapmıştır.²²

Hıdırlık'ta bunlardan başka pek çok alim Fadıl Zâhid Şeyh medfun bulunmaktadır.

Bugün için de Çorum Hıdırlık mevkii aynı fonksiyonlarını devam ettirmektedir: Evlenen çiftlerin dua etmek için gittiği, sünnet olan çocukların gezdirildiği, Cuma günleri ziyaretçilerin kadın, erkeklerle dolduğu, askere giden gençlerin uğurlandığı, topluca duaların, zikirlerin yapıldığı, Hızır'ın arandığı, hıdrellez gününün büyük zatlardan kabirlerinin ziyaretçilerle dolup taşıdığı bir yer olan Hıdırlık; bunların insanların, rahatlık ve huzur teneffüs ettiği bir yer olarak tazeliğini korumaktadır. Çorum'da Hıdırlık mevkisinin fonksiyonlarının nasıl yerine getirildiğini son Hıdırlık Şeyhi Abbas Külâhi'yi gören Hafız Recep Camcı²³ ile yaptığımız bir mülakatla noktalamak istiyoruz. Hacı Hafız Recep Camcı son dönemde Abbas Külâhi ve Hıdırlığı şöyle anlatır:

"Ben Abbas Efendiyi 13-14 yaşlarında çocuk iken tanıdım. Kendisini görünce çok etkilendim, kaynadım, sevdim içim ısındı. Derli, toplu giyimiyle kuşamıyla insanı etkileyen bir hali vardı. İlk gördüğümde Peygamber Efendimizin varisi sıfatını taşıdığını düşündüm. Cumadan cumaya dışarı çıkardı. Her dışarı çıktığında da bizim dükkana uğradı. O zamanlar ben hafızlığı bitirdim kavilemek için ezberlediğim sayfaları dükkanda babama dinletirdim.

Bir gün orada gördüğümde çok etkilendim. Ertesi gün Hıdırlığa gittim, elini öptüm vazife istedim. Ve bana hemen vazife verdi. Hiç unutmam hâlâ o günkü gibi hatırımdadır. 33 Estağfirullah, 33 Besmele-i Şerife, 33 Salavat-ı Şerife ve 123 Celal ismi verdi. "Bu sana kafidir." dedi. Böylece bir ittiba ve intisap vaki oldu.

O zamanlar Hıdırlık'ta Cami'yi önüne alırsanız Kible'ye döndüğünüzde sağ tarafta (şimdiki şadırvanın batı tarafındaki boşlukta) bir Tekke ve yıkıntıları vardı. Tekkenin alt tarafında da mükemmel bir konak vardı. Kendisi orada ikamet ederdi. Konağın ön tarafında geniş bir bahçe vardı. Kendisi nakliyecilik yaparmış. O zamanlar deve ile nakliyat yaptığından develerin barınağı geniş bir avlu bulunuyordu. Abbas Efendi benim kendisini tanıdığım zamanlarda tekke ve imarethane faaliyette olmadığı için imaret haneyi böldürdü.

²² Sabuncuoğlu M. İhsan, age, 70

²³ Çorum Merkez Murad-ı Rabi (Ulucami) İmam Hatibi, Hacı Hafız Recep Camcı, 1933 Doğumlu olup halen hayattadır.

Camideki görevine muntazam gidip gelmekte idi. Kışın bu böldürdüğü yerde otururdu. Yazın ise bu konakta kalırdı.

Tekkelerin halini anlatmaya bilmem lüzum var mı? Mukallidlikle Muhakkiklik birbirine karışmış, gerek medreseler, gerek tekkeler maksadından çıkmıştı.

Abbass Efendi kendisinin Nakibü'l-Eşraf olarak tayin edildiğini bana anlatmıştır. O zamanlar Cumhuriyetten önce Sultan Abdulhamit devrinde Cuma günleri hükümet erkamı Hıdırlıkta oluyorlardı. Mutfak kaynamakta , namazdan sonra yemekler yenilmekte idi. Abbas Efendi o zamanlar İl Genel Meclisinin Tabi üyesi durumundaydı. Vilayette toplantı olduğunda, toplantıya katılacağı zaman bir askeri müfreze hükümetin önünde onu karşılardı; çünkü O Padişahı temsilen toplantılara gitmiş olurdu.

Hıdırlık Cami yapılmadan önce Abdullah Haşimi Efendi Çorum'a teşrif ediyor. Onun Atatürk ile olan resimleri gazetelerde çıkmıştır. Abbas Efendi ilk dersini Abdullah Haşimi'den almış seyri sülukunu sağladıktan sonra Sultan Hamid'le olan ilişkisi de başlamış.

Cumhuriyetten önce Gürcü ve Buğdüz köylerine kadar olan Hıdırlık altında ki bir çok arazi Hıdırlığa ait vakıflar imiş. Tekkeler kapatıldıktan sonra bunlar satılmış.

Abbas Efendi tekkelerin kapatılmasından sonra Hıdırlık tekkesini kapatmış ve tasavvufi faaliyetlerini de durdurmuştur. Mensuplarından son olarak İsmail Bezgin Efendi gibi bir kaçını biliyorum.

Hıdırlık sahabenin makamlarının bulunduğu bir bölge. Rivayete göre Muaviye devrinde Osmancık yolu üzerinde İstanbul'un fethine giderken Ordunun ikmali için burada kalmışlar. Hem de uzun bir süre kalmışlar. Gerek Suheybi Rumi'nin gerekse Kerebi Gazi'nin vefatları ihtilaflıdır. Fakat Makamları olduğu kesin.

Çorum'da hıdırlıkla ilgili isimleri geçen Vilayeti Suğra ehli olan Şiranlı Hacı Mustafa Efendi(Kabri Medine'de Baki mezarlığındadır), Çerkez Şeyhi Ömer Lütfi Efendi (Mezarı Hıdırlıkta), Hacı Bekir Baba iki cehri zikrin temsilcisi idi hıdırlıkta medfundur. Hıdırlık boş olsa Şiranlı Mustafa Efendi de Ömer Lütfi Efendi de buraya ayak basmazlardı. Ömer Lütfi Efendi at ile gelir her Cuma namazını burada kılardı. Kabri de orada bulunmaktadır.

Askere gidenler, Hacca gidenler Hıdırlık'tan uğurlanırlardı. Eskiden Pir Baba kabristanlığında (şimdiki Piri Baba Çamlığı'nın yerinde) bir türbe vardı.(Dr Çağlar'ın polikliniği ve Eniştenin evinin bulunduğu yer) Buraya Pir Baba'ya hürmeten bina yapılmazdı. Bu günkü göğüs hastanesinin yeri de mezarlıktı.

Sancak Hıdırlık ta olur. Sancağı oradan grup halinde alırlar tekbirlerle Pir Baba'ya gidilir. Oradan da Samsun tarafına askerler yolcu edilirdi. Yahut ta Çerikli'ye trene binmek üzere yolcu edilirdi. Asker ve hac yolculuğu böyle yapılırdı.

Benim çocukluğumda 6 mayısta Hıdrellez günü sabah namazından önce hazırlık yapılır, herkes Hıdırlık'da bir oturma yer kapmak için erkenden gelirlerdi.

Arafat nasıl kalabalık oluyorsa Kerebi Gazi'ye doğru öyle kalabalık olur halk bin bir ayak üzerinde dururdu. O gün evlerden bir gün önceden hazırlanan hamur işleri, vs getirilir yenirdi. O gün orada geçirilirdi. Herhangi bir resmi merasim veya toplantı olmazdı. Herkes serbestti. O gün Hızır a.s ile İlyas peygamber birleşip buluşmuşlar. Hızır a.s'da Cenabı Hakkın bereket sıfatı tecelli ettiği için o gün insanlar bulgur küpüne, yağ külâhına un çuvalına ellerini batırırlar. Hızır'ın uğraması için dua ederlerdi. Herkesin isteği farklı olurdu. Bazıları ev istemek için bahçe ve gümele yapar, bazıları gül dalına bir çıkı içinde para bağlar. Bunlar tabi batıl inançlar.

Babam sabah ezanı okunmazdan önce at arabasını koşar, eski ekin bağlarına giderdik. Babam oradaki tepeye çıkar sabah namazını kılar bazı tesbihatta bulunurdu. Tepede birkaç defa gidip gelir bu gidiş geliş Hızır'ı görmek içindir. Biz Hıdırellezi böyle geçirirdik.

Hızır a.s var mıdır yok mudur? Bu konu tartışılmıştır. Böyle bir zat gelmiş Cenabı Hak Hay sıfatıyla şereflendirmiş o feyizle insanlar arasında bulunur.

Hızır a.s Ricalülgayb ile alakası vardır. Peygamber olduğu hususunda ise ihtilaf bulunmaktadır. Kendisi Peygamber olmasa bile kendi zamanındaki ve daha önceki bir Peygamberin getirdiği dini yaymakla görevi olabilir.

Hıdırlık yeşillik manasına gelir. Hızır'ın insanlarla hem dem olduğu temas ettiği sıkıntılı durumda olan insanlara mutlaka yardım ettiğine inanılır.

Bugün Hıdırlık ta bilinen bir canlılık var. Halk gidiyor orada piknik yapıyor. Bazıları da buraya öldükten sonra defnedilmesi hususunda vasiyet ediyor. Hıdırlık ta yatan büyük zatlar var. Eskiden ulu mezara bitişik mezbaha vardı. Ondan sonra şimdiki halin yeri fidanlıktı. Biz buradan giderdik.

Abbas Baba bana hırkasını Külâhını verdi. 1945'te bunları verdiğinde bana Camii Kebir İmamı olacağımı söylemiştir. 1983'te Hacca gittiğimde Müsevvid Mustafa Efendi Ömer Mecidi Efendi'nin bayrağını getirmiştir.

Caminin kible tarafında büyük bir zat orada metfundur Hıdırlıkta eskiden çürüklük diye bir yapı vardı. Kazılan kabristandan kemik vs çıkınca onu tekrar kabristana koymazlar o yerde toplarlardı.

Hıdırlıkta medfun bulunan tanıdığım bazı zatlar: Arif Gevenci Efendi, Malatyalı Müftü, Mustafa Özel Hoca Efendi, Bekir Hafız. Eskiden Çorum'un ileri gelenleri oraya defnedilirdi. Şimdi o özelliği kaybolmuş gibi.

Tekkeler kapatıldıktan sonra Abbas Efendi üç defa zikir yaptırdı. Biri konakta oldu. O zaman bizde oradayız Hakkı Bilal var, İlyas Efendi var benim iki tane talebem daha var. Rengi tamamen değişti. Çok feyizli bir zikir oldu. Bir defasında da Alaybey sokakta kümbetin yanında Ali Efendi'nin evinde zikir yapılmıştır. Abbas Efendi Zikir yaptırmak üzere bana da izin vermiştir...”

Saygılarımla.